

RUBOBLAR TARIXI

Amirova Muattar O'ktamovna,

JDPI Musiqa madaniyati fakulteti

Cholg'u ijrochiligi yo'nalishi

205- guruh talabasi

Ilmiy rahbar: **Xolbekov M.**

Annotatsiya: Rubob cholg'u so'zi haqida ma'lumot, uning kelib chiqish tarixi, tuzilishi, sozlanishi, turlari va hozirgi kundagi ahamiyati.

Kalit so'zlar: Abu Nasr Farobiy, Najmiddin Kavkabiy, Darvish Ali Changiy, qashqar rubobi, afg'on rubob, pomir rubobi, rubob prima, rubob dastasi, kosasi, diapazoni.

Cholg'u musiqa ijrochilik san'ati o'zbek xalqining boy musiqa madaniyatida salmoqli o'rin tutadi. O'rta Osiyoda yashagan buyuk olim, faylasuf Abu Nasr Farobiyning musiqa haqidagi risolasida shunday deb yozgan: "Kishi ovozigga yaqin tovush chiqaradigan cholg'u sozlar - g'ijjak, rubob, nay va surnaydir, ushbu cholg'ular inson ovozigga juda yaqinligini ta'kidlaydi. Qolaversa, cholg'u sozlar ashulaga ham jo'r bo'ladi, ashulaning boshlang'ich musiqasini va uning orasidagi cholg'u qismlarini hosil qiladi". Farobiyning bergan ta'riflari hozirgi davrga qadar saqlanib, rivojlanib kelmoqda.

XVI-XVII- asrlarda yashab ijod etgan buxorolik Najmiddin Kavkabiy va Darvish Ali Changiy risolalarida ham cholg'u sozlarining mukammal ro'yxati, ularning kelib chiqishi va sozandalar haqida qimmatli ma'lumot berilgan. Darvish Ali Changiyning o'zi ham rebab chalgan, rubob cholg'usi o'sha davrda rebab deb yuritilgan.

Rubob - torli cholgʻu asbobi. Noxun (mediator) bilan chertib chalinadi. Oʻzbek, tojik, uygʻur, afgʻon va boshqa Sharq xalqlari orasida keng tarqalgan. Hozirda rubobning uch xil turi mavjud: qashqar rubobi, afgʻon rubobi va pomir rubobi.

Qashqar rubobi Qashqarda tarqalgan. Shuning uchun qashqar rubobi deb ataladi. Qashqar rubobining uzunligi 80-100 sm. Qashqar rubobining choʻmichsimon kosasi tut kabi qattiq daraxtlar yogʻochidan yasaladi. Kosasining usti esa teri bilan qoplanadi. Qashqar rubobining dastasi uzun boʻlib, oxiri qayrilgan boʻladi. Kosasining oldida shoxga oʻxshagan ikkita gajagi bor. Ular shakl berish bilan birga yuqori notalarni chalishda chap qoʻl uchun tayanch vazifasini bajaradi. Qashqar rubobi dastasida 19 tadan 24 tagacha parda boʻladi. Eski ruboblarda pardalar ichakdan qilingan boʻlsa, hozirgi zamonaviy ruboblarning pardalari metallardan qilinadi. Qashqar rubobining beshta simi bor. Ular kvarta-kvinta oraligʻida sozlanadi. Past birinchi ikki juft simi ochiq chalganda "lya" tovushini chiqaradigan qilib sozlanadi, ikkinchi juft simi "mi" tovushiga va uchinchi simi "si" yoki "lya" tovushiga sozlanadi. Diapazoni kichik oktava "si" yoki "lya" tovushidan uchinchi oktava "lya" tovushigacha. Oʻzbek bastakorlaridan Muhammadjon Mirzaev, sozandalaridan Ari Boboxonov, N. Qulabdullaev, kompozitorlardan Ibrohim Hamraev, Mustafobafoev va boshqalar qashqar rubobi uchun turli janrlarda asarlar yaratishgan.

Qashqar rubobining qayta ishlangan zamonaviy turi rubob prima oʻz imkoniyatlari bilan rus domrasiga yaqin, toʻrt metall tori kvinta oraligʻida sozlanadi. Orkestrda va yakka soz sifatida ishlatiladi. Sozgar usta S.E.Didenko (1911-1988) tomonidan ishlangan rubob prima cholgʻusi yuqori registrdagi tovushlarga, katta tovush diapazoniga va keng ijrochilik imkoniyatlariga ega boʻlib, mizrob bilan chalinadigan sozlar sirasiga kiradi. Rubob prima kosasi yogʻoch plastinkalardan

dastasi esa o'rik daraxti yog'ochidan ishlanadi. Kosasiga baliq terisi qoplanadi. Cholg'u torlarini tutib turish uchun kosa tagiga to'rtta ilmoqlar o'rnatiladi. Kosa bilan dasta tutashgan joyida, dastaning ikki tomonida shoxsimon fason qulog'i mavjud bo'lib, ular o'ziga xos bezak vazifasini o'taydi. Rubob prima dastasi 24 ta metall plastinkalar bilan bo'lingan bo'lib, ular orasidagi masofa parda deb yuritiladi. Rubob primaning torlari to'rttaligi ularning barchasi metallardan ishlanganligi cholg'uda o'zbek xalq musiqasi namunalari, O'zbekiston kompozitorlari ijodi namunalarini ham ijro etish imkonini beradi.

Afg'on rubobi kosa, dasta, bosh qismdan tashkil topgan. Kosasi - bir-biriga yopishtirilgan bir nechta taxtachadan, pastki va yuqori qopqoqdan, torlarni mustahkamlashga mo'ljallangan ilmoqlardan iborat. Ustki qopqoqqa baliq terisi qoplanadi. Dasta - kosaga mahkam biriktirilib, unga 19 ta parda o'rnatilgan. Hozirgi vaqtda dastasi yong'oq daraxtidan yasalmogda. Dastasining uzunligi 8-10 sm bo'ladi. Afg'on rubobi takomillashgandan keyin beshta ochiq torlari sof kvarta intervaliga sozlanadigan bo'ldi. Sozlarning torlari ichakdan bo'lib, birinchi juft torlar kesimi 0,8 mm, ikkinchi juft torlar kesimi 1,2 mm, uchinchi tor (bittalik) kesimi 1,8-2 mm yog'onlikda taqiladi. Diapazoni kichik oktava "lya" tovushidan uchinchi oktava "mi" tovushigacha.

Xulosa: Hozirda yurtimizda maqomlarga, xalq kuylari va ashulalariga talab xalqimiz orasida tobora ortibbormogda. Ana shunday talab va ehtiyojni qondirish maqsadida yetuk ijrochi mutaxassislarni tarbiyalash ma'uliyatli vazifalardan biri hisoblanadi. O'zbek xalqining boy musiqa merosini o'rganish va uni keng omma ichida targ'ib qilish ishlari san'atimizning jonkuyar tashabbuskorlari, mohir ijrochilari zimmasida bo'lmog'i lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.Qobiljon Usmonov. "Boshlang'ich rubob darsligi" Toshkent- 2004.
- 2.Azat Gochbakarov. "Rubob prima cholg'u ijrochiligi" Toshkent-2015.
- 3.G'ulomqodir Ergashev. "Afg'on rubobi darsligi" Toshkent-2004.
- 3.Mirzaev O'ktam Oripovich. "Cholg'u ijrochiligi va ansambli" Navoiy-2019.